

Año LIII. urtea

132 - 2021

Uztaila-abendua
Julio-diciembre

FONTES LINGVÆ VASCONVM STVDIA ET DOCUMENTA

SEPARATA

*Do It Yourself*etik
planifikaziora. Euskal
hiztun gazteak eta
berreskurapenaren auziak

Jone M. Hernández García, Ainara Santamaria Barinagarrementeria

Sumario / Aurkibidea

Fontes Linguae Vasconum. Studia et Documenta

Año LIII. urtea - N.º 132. zk. - 2021

Uztaila-abendua / Julio-diciembre

ARTIKULUAK / ARTÍCULOS / ARTICLES

Euskararen erritmoa neurtzen

Oroitz Jauregi 257

Egiarretako hiru eskuizkribu euskaraz (XVIII.-XIX. mendeen mugan)

Juan Madariaga Orbea, Jose Luis Erdozia Mauleon 279

Hizkuntza-tratamenduak *Dragoi Bolan*: hierarkia, gaiztotasuna eta etsaitasuna

Garbiñe Bereziartua, Beñat Muguruza 319

*Do It Yourself*etik planifikaziora.

Euskal hiztun gazteak eta berreskurapenaren auziak

Jone M. Hernández García, Ainara Santamaria Barinagarrementeria 349

Egiletasuna eta gorputza kritika feministaren argitan.

Miren Agur Meaberen *Kristalezko begi bat* nobelaren irakurketa bat

Ibon Egaña Etxeberria 375

Oltzako aldaeraren inguruan (1 – Arakilgo azpialdaera)

Koldo Artola 403

e5: euskararen komunitatearen garapenerako marko interpretatibo berria

Jone Goirigolzarri Garaizar, Inazio Marko, Ibon Manterola 473

Karmele Jaioren *Aitaren etxearen* kritika kolektiboa eta feminista:

proposamen metodologiko berritzailea

Gema Lasarte, Andrea Perales-Fernández-de-Gamboa 497

Modalitate-markatzaileak: partikula modalak ote dira euskarazko

partikula modalak?

Sergio Monforte 515

Praktika eleanitzak eta euskara, ingelesa irakas-hizkuntza bihurtzen denean:

kasu-azterketa bat

Nerea Villabona, Mikel Gartziarena 543

Idazlanak aurkezteko arauak / Normas para la presentación de originales /

Rules for the submission of originals 565

*Do It Yourself*etik planifikaziora. Euskal hiztun gazteak eta berreskurapenaren auziak

Del *Do It Yourself* a la planificación. Jóvenes hablantes y las dificultades
de la recuperación lingüística

From *Do It Yourself* to planning. Young Basque speakers and language recovery
issues

Jone M. Hernández García

Antropología Feminista Ikerketa Taldea AFIT, Euskal Herriko Unibertsitatea UPV/EHU

jm.hernandez@ehu.eus

<https://orcid.org/0000-0002-3018-1696>

Ainara Santamaria Barinagarrementeria

Euskal Herriko Unibertsitatea UPV/EHU

ainara.santamaria@ehu.eus

DOI: <https://doi.org/10.35462/flv132.4>

Artikulu hau «Nuevas solidaridades, reciprocidades y alianzas: la emergencia de espacios colaborativos de participación política y redefinición de la ciudadanía» izeneko ikerketa proiektuaren parte da (MINECO, CSO2017-82903-R). Lerro hauen bidez, proiektu horretan partaide diren kideei eskerrak eman nahi dizkiegu. Aldi berean ikerketa aurrera ateratzen lagundu diguten pertsoneri gure esker ona adierazi nahi diegu, bereziki, elkarrizketatuak izan diren gazteei, euren iritzi eta bizipenak hain eskuzabal gurekin partekatzeagatik.

Jasotze data: 2021/05/22. Behin-behineko onartze data: 2021/07/10. Behin betiko onartze data: 2021/07/28.

LABURPENA

Azken urteotan, euskararen erabilera nabarmen zabaldu da, gune formaletan zein informaletan. Hala ere, ezagutza mailaren eta erabileraren arteko aldea kezka iturri da. Zentzu horretan, beharrezkoa ikusten dugu hizkuntzaren berreskurapenak ekarritakoa begirada kritikoarekin aztertzea. Artikuluan gazteen euskararen erabileran eragina duten bi gertakari aztertzen dira: batetik, hizkuntzaren eremuan emandako instituzionalizazio prozesua; bestetik, azken hamarkadetan euskararen gainean eraikitako hizkuntz ideologiak. Alderdi hauek Amorebieta-Etxanoko (Bizkaia) gazteekin batera egindako ikerketa kualitatibo baten harira lantzen dira.

Gako hitzak: gazteak; euskara; hizkuntz ideologia; hizkuntz praktikak; instituzionalizazioa.

RESUMEN

El uso del euskara ha venido incrementándose tanto en los ámbitos formales como informales. A pesar de ello, la brecha entre el nivel de conocimiento y el uso genera preocupación. Por ello queremos analizar los resultados del proceso de recuperación de la lengua desde una mirada crítica. El artículo examina dos factores que estarían influyendo en el uso del euskara entre la juventud: el proceso de institucionalización que habría caracterizado dicha recuperación y el peso de las distintas ideologías de la lengua desarrolladas en las últimas décadas. Ambos aspectos serán estudiados a la luz de una investigación cualitativa realizada con jóvenes de Amorebieta-Etxano (Bizkaia).

Palabras clave: jóvenes; euskara; ideología lingüística; prácticas lingüísticas; institucionalización.

ABSTRACT

During the last years, the use of Euskara has been increasing both in formal and informal settings. Despite this, the gap between the level of knowledge and use raises concern. That is why we want to analyze the results of the language revival process from a critical perspective. The article examines two factors that may be influencing the use of Euskara among young people: the institutionalization process that has characterized this recovery and the influence of language ideologies developed in recent decades. Both aspects will be studied in the light of a qualitative research carried out with youngsters from Amorebieta-Etxano (Bizkaia).

Keywords: young people; Basque language; language ideologies; language practices; institutionalization.

1. SARRERA. KALEAK HUTSIK, NON DAUDE EUSKAL HIZTUN GAZTEAK?
 2. INSTITUZIONALIZAZIO PROZESUAREN ETA HIZKUNTZ IDEOLOGIA-
 REN UBERAN. 2.1. *Do It Yourselfetik* euskararen instituzionalizaziora. 2.2. Eus-
 kararen gaineko ideologia(k): belaunaldi berriak, betiko leloak. 3. IKERKETAREN
 EZAUGARRIAK ETA METODOLOGIA. 4. ZORNOTZA ETA BERTAKO GAZ-
 TEAK, ERRADIOGRAFIA LABUR BAT. 4.1. Gertuko komunitatea euskararen
 transmisore. 4.2. Amildegia politika sozial zein instituzionalekiko. 5. ZAHARRAK
 BERRI: HIZTUN NATIBOAK ERDIGUNEAN. 6. ONDORIOAK: EUSKARAREN
 BERRESKURAPENAREN ARGILUNAK. 7. ERREFERENTZIAK.

1. SARRERA. KALEAK HUTSIK, NON DAUDE EUSKAL HIZTUN GAZTEAK?

Ikerlariak, kasu honetan Ainara Santamariak, Zornotzan¹ (Bizkaia) egin beharre-
 ko lehenengo behaketa saioa amaitu du. Herria zeharkatu, bertako gazteak ikusi eta
 euskararen presentzia miatzea zuen helburu. Bizpahiru orduko ibilbidea egin eta gero,
 ondorengo oharra idatzi du bukaeran bere egunerokoan: «Amaiera emango diot nire
 behaketa lanari. Zornotzan euskara oso polita hitz egiten dutela konturatu naiz, baina
 gutxi entzun ahal izan dut. Bestetik, gazteak herri honetan non dauden jakin gabe itzuli
 beharko dut etxera. Hurrengora arte, Zornotza!» (Egunerokoa, 2019-06-14).

2019ko ekainean egin zen behaketa saioa, COVID-19 aurreko garaian eta, halere,
 kaleetan gazteen falta sumatzen zen jada. Zer dela eta?

Badago gizarte egiturarekin lotutako arrazoi bat, demografikoa, hain zuzen ere. Eus-
 kal Autonomi Erkidego (EAE) osoan gertatzen den moduan, Zornotzan ere gazte gutxi
 daude. 19 urtetik beherako ume eta gazteak herritaren % 20 dira eta 15-24 bitartekoak
 % 9 dira (EUSTAT, 2020a). Honetaz gain, ikerketan zehar, beste bi faktore antzeman
 ditugu: gazte askok beteta dituztela agendak, ondorioz, denbora gutxi dute kalez kale
 ibiltzeko; eta beste askok eremu pribatuan igarotzen dutela euren aisialdia (Hernán-
 dez, 2010), etxeetan, logeletan (Feixa, 2005) edota bestelako gune pribatuetan sartuta.

¹ Udalerriaren izen ofiziala *Amorebieta-Etxano* da, baina *Zornotza* ere deitu izan zaio. Herriko gazteen artean
 adibidez, *Zornotza*ren erabilera oso zabalduta dago. Guk *Zornotza* izena lehenetsi dugu, baina hainbatetan
Amorebieta-Etxano izendapena ere erabiltzen dugu sinonimo gisa.

Joera hauek, nahiz eta ez diren eskusiboki gazteenak, bete-betean agertzen dira beren errealitatean. Horren erakusle da, adibidez, 1990eko hamarkadatik hona Euskal Herriko hainbat herritan eta hiritan gazteen artean zabaldu den fenomeno batek Zornotzan duen indarra: lonjen fenomenoak, hain zuzen.

Lonjak gazteak biltzeko tokiak dira, izaera pribatua dute eta, gehienetan alokatu-takoak izaten dira. Hauen sorrera azaltzeko 25 edo 30 urte atzera egin behar dugu, hain zuzen, merkataritza gune handiak zabaltzen hasi zirenean Euskal Herrian. Horrek negozio txiki askoren itxiera ekarri zuen eta, kasu askotan, lagun taldeek hartu zituzten hutsik gelditutako espazio hauek. Nerabeek eta gazteek helduen kontroletik eta bistatik kanpo elkartzeko nahiz sozializatzeko esparru pribatua aurkitu zuten bertan (Corcuera et al., 2013, 9. or.). Horrela, 2013an argitaratutako ikerketa baten arabera Euskal Autonomia Erkidegoan (EAE) 15 eta 29 urte bitarteko gazteen % 20k *lonja* edo *lokal* deituriko bat zuen, 62.000 gazte inguruk (Corcuera et al., 2013, 15. or.).

Alta, hamarkada batzuk lehenago oso bestelakoa zen egoera. «A la calle, a la calle» oihukatzen zuen Euskal Herriko kaleetan Kortatu musika talde mitikoak izen bereko kantuan. 1980ko hamarkadan sortutako bandak honek «A la calle» grabatu zuen garaian (1986) «Rock radical vasco» delakoa puri-purian zegoen, eta (euskal) *punk* mugimenduak aldarrikatu bezala, kalea gazte kulturaren² erdigunean kokatzen zen. Garai hartan, kaleak (tabernekin eta gaztetxeekin batera) gazteen sozializaziorako eta gazteen identitatea sortzeko ezinbestekotzat jotzen ziren (Del Amo, 2017-2018).

Sharryn Kasmir-ek 1980-1990eko hamarkadako euskal gazte kultura aztertu zuen Zornotzatik 35 kilometrotara dagoen herri batean, Arrasaten (Gipuzkoa), hain zuzen ere. Antropologo honek, besteak beste, bertako gazteriaren bizimoduan kaleak zuen pisua azpimarratzen zuen (Kasmir, 1999, 193. or.): «The street stands in contrast to location like the rural farmstead, home, school, and work. The street and bars [...] are locations where love is kindled and broken, where one goes to find friends and get involved, and where one's daily life is carried out». Garai horretan, kaleak euskal gizartean hainbesteko protagonismoa hartu zuen non mugimendu sozial, eta bereziki, ekintza kolektiboan eszenatoki nagusi bihurtu zen (Letamendia, 2015). Lau hamarkadaren ondoren, ordea, non daude gazteak?

Artikulu honetan kalea metafora gisa erabiliko dugu egungo euskal gazte hitzunei buruz gogoatzeko. Izan ere, gazteak kalean egotetik kaletik desagertzera pasa dira hamarkada batzuk tarteko. Prozesu honetan hizkuntz sozializaziorako funtsezkoa den esparrua batek protagonismoa galdu duela uste dugu. Izan ere, Fernando Ramallok (2020) ohartarazten gaituen moduan, hiztunak –hiztun gisa agertzeko– gaitasunaz gain, erabilera bultzatuko duen bigarren mailako baldintzak ere behar ditu, erabilera

2 Testuan zehar «gazte kultura(k)» kontzeptua erabiltzen dugu sarritan, beti ere Carles Feixak ematen dion esanahiarekin: «Las culturas juveniles son las maneras en que las experiencias sociales de los jóvenes son expresadas colectivamente mediante la construcción de estilos de vida distintivos, localizados fundamentalmente en el tiempo libre o en espacios intersticiales de la vida institucional» (Feixa, 1999, 84. or.).

hori animatu edo estimulatuko duten elementuak, alegia (Ramallo, 2020, 245. or.). Ion Andoni Del Amok (2016) erakusten duen moduan, 1980-1990eko hamarkadetan kalea, euskara eta euskal kultura aliatu gisa agertzen ziren, elkar elikatuz eta indartuz. Aldiz, kalea eta gazteen arteko loturak indargabetzean, euskarak belaunaldi gazteekin harremantzeko zuen hobi garrantzitsu bat ahuldu da.

Praktikan, euskararen normalizazioak eta instituzionalizazioak aurrera egin ahala, kalearen tokia eskolak bereganatu du eta horrek hizkuntzaren gaineko iruditegi zein ideologia berriak bultzatu ditu. Gazte kulturengandik urrunduta, euskarak aro berri bati ekin zion: *punk* mugimendua eta *Do It Yourself* atzean utzi eta planifikaziora egin zuen jauzi. Honekin batera euskararen eta euskal kulturaren garapenean protagonismo handia zuen gunea –kalea– galdu da. Gauzak horrela, gure hipotesia da aldaketa honek inpaktu zuzena izan duela euskararen kaleko erabileran, eta nolabait, hizkuntza honek jardun kolektibo gisa garatzeko eta finkatzeko zailtasunak ekarri dituela, batez ere, gazteen artean. Oztopo hori askotarikoa izan daiteke, baina, testu honetan hizkuntz ideologiaren eremuan kokatu daitezkeen trabez mintzatuko gara, besteak beste, bat egiten dugulako Rubén Moralejok eta Fernando Ramallok diotenarekin: hizkuntza-ideologia funtsezko gakoa dela ezagupenetik erabilerarako jauzia emateko (Moralejo & Ramallo, 2019, 189. or.).

2. INSTITUZIONALIZAZIO PROZESUAREN ETA HIZKUNTZ IDEOLOGIAREN UBERAN

Euskararen kasuan gertatzen den ezagutzatik erabilerarako jauzia ez da zerbait isolatua. Antzeko egoerak aurkitu daitezke Europan zehar hizkuntza gutxiak dauden beste testuinguru batzuetan ere: Irlandan, Galesen, Galizian edota Katalunian, esaterako. Zentzu horretan, Eileen Goughlanekin (2021) bat etorritz, hizkuntza berreskurapenerako martxan jarritako plangintzek hiztun gazteengan izandako eragina eta ondorioak aztertzea garrantzitsua dela iruditzen zaigu. Euskarari dagokionez, hamarkada luzeetan zehar hizkuntza berreskurapenaren erdigunean hezkuntza sistema egon da eta horren ondorioak azaleratzen ari dira gaur egun. Horren erakusle dira ezagupenari dagozkion datu baikorrak, baina baita erabileraren inguruko hutsuneak ere. VI. *Inkesta Soziolinguistikoa*ren arabera (Eusko Jaurlaritza, Nafarroako Gobernua & Euskararen Erakunde Publikoa, 2017), 2016an EAEko 16-24 bitarteko gazteen % 71,4k euskara bereganatua zuen. Horietatik % 29,5ek dio euskara beste hizkuntzen gainetik erabiltzen duela. Bestalde, eremu publikoan egiten den Kale Neurketak (Soziolinguistika Klusterra, 2017)³ utzitako datuak ere adierazgarriak dira. 2006. urtera arte kale

3 Aipatu behar da Hizkuntzen Erabileraren Euskal Herriko Kale Neurketa bost urterik behin egiten den ikerketa dela. Hiztunen kale erabilera du aztergai, hau da, Euskal Herriko kaleetan entzuten den hizkuntza erabilera behatzen du ikerketak. Datu bilketa behaketa bidez egiten da, neurtzaileek kalean dabilzan hiztunei ezertxo ere galdetu gabe eta entzuten dutena jasoz alegia. Modu honetan, hiztunak ez daki behatua izaten ari denik, eta neurtzaileek hiztunaren berezko joera jasotzen dute. Hain zuzen, metodologia horixe da ikerketa honen berezitasuna. Estreinakoz 1989an egin zen neurketa hori eta geroztik, lau-bost urtean behin errepikatu da: 1993an, 1997an, 2001ean, 2006an, 2011n eta azkena 2016an. 2016ko VII. neurketan, Euskal Herri osoko 144 udalerrri neurtu ziren, eta 187.635 elkarriketaren nahiz 515.260 solaskideren informazioa bildu zen.

erabilera igotzen joan zen baina geroztik behera egin du, halako gisaz non euskaraz buruturiko elkarrizketak % 13,7 izatetik (2006) % 12,6 izatera (2016) igaro diren (Soziolinguistika Klusterra, 2017). Ikerketa beraren arabera, Euskal Herriko gazteen (15-24 urte bitartean) euskararen kale erabileraren bataz bestekoa % 12,3 da.

Euskararen erabilera nabarmen zabaldu da azken urteotan gazte esparru ezberdinetan, bai formalak edo akademikoak izan daitezkeen eremuetan (2020-2021 ikasurtean Euskal Herriko Unibertsitatean ikasle berrien % 53,9 euskarazko taldeetan matrikulatu da), baina baita informaletan edo aisialdiarekin lotutakoetan ere. Adibidez, euskarazko literatura eta musikaren kontsumoa (Kulturaren Euskal Behatokia, 2012) nabarmen handitu da azken hamarkadan, nahiz eta gauza bera ez gertatu puripurian dauden beste eremu batzuekin, esate baterako, ikus-entzunezkoekin eta bideojokeekin (Muñagorri, 2020). Hala ere, ezagutzaren eta erabileraren artean somatutako arrakalak hainbat kezka eta galdera eragin ditu⁴. Horrelakoetan erantzunak bilatzeko gazteengan jartzen da mira eta, hainbatetan, euren jokaeren gaineko epai zorrotzak nagusitzen dira (Hernández & Altuna, 2020).

Goughlan-en (2021) hizkuntz berreskurapenerako politiken oharra euskararen tesuingurura ekartzeaz batera, hiztun berrien inguruan ikertzen ari direnak (Amorrortu et al., 2017; Artetxe, 2018, 2020; Goirigolzarri et al., 2019; Lantto, 2015, 2019; Ortega et al. 2013, 2015, 2016; Urla et al., 2017) mahai gainean jartzen ari diren tentsioak ere kontuan hartu behar direla iruditzen zaigu. Tentsio hauek, batez ere, maila ideologikoan antzematen dira. Hainbat egilek nabarmentzen dutenez, (hiztun) legitimazioaren auzian islatzen dira bereziki. Ane Ortega eta taldekideek (2016) adierazi duten moduan, «benetako hiztuna» zer den eta zein den argitzea dago eztabaidan.

Bada, testu honekin esparru horretan egin nahi dugu ekarpena. EAEko lau udalerrikan (Gernika, Zornotza, Zumaia eta Pasai Donibane) hiztun gazteekin egindako ikerketa baten⁵ oinarritu arren, artikulua honetan soilik Zornotzan bildutako datuak

4 Euskararen legea ezarri (1982) eta handik gutxira baziren martxan gazteak eta euskararen inguruko lehenengo ikerlanak. *BAT Soziolinguistika Aldizkariak* orain arte argitaratutako zenbakiei erreparatzen badiegu, konturatuko gara ia hiru hamarkada direla gazte euskaldunen inguruan gogoetetzen ari dela. Aldizkari horretako 7.-8. zenbakian (Euskal Kulturaren Batzarra, 1992) honelako izenburua duen artikulua topatu dugu: «Gazteen mundua euskalduntzeko egitasmoa». Artikulu horretako egileek honelako kezka adierazten zuten: «Azterketa soziolinguistikoek diotenez gazteak dira, oro har, euskararen ezagutza mailaren eta erabilpenaren arteko desfaserik handiena agertzen dutenak, euskararekiko motibazioerik altuena adieraztearekin batera. Hitz bitan: hizkuntz leialtasun tasa ez dator bat ageriko kontzientzia mailarekin». Hiru urte beranduago (Eusko Jaurlaritzak, 1995), gazteak protagonista izan ziren *Euskara, atzo eta gaur* izeneko ikerketan. Eusko Jaurlaritzak bultzatu zuen ikerketa mardul hori, eta gazteen inguruan argazki osatua eskaintzen du.

5 Ikerketa hau Soziolinguistika Klusterrak bultzatu zuen, baina gure partehartzea Espainiako MINECO-Ministerio de Economía, Industria y Competitividad delakoak, 2017ko deialdian, onartu digun proiektu batekin dago lotuta. Proiektu horren izenburua da «Nuevas solidaridades, reciprocidades y alianzas: la emergencia de espacios colaborativos de participación política y redefinición de la ciudadanía» eta Euskal Autonomia Erkidego osoan garatzen ari da (kodea: CSO2017-82903-R; epea: 2018-2021). Ikerketaren harira sortutako txosten osoa Soziolinguistika Klusterreko web gunean eskuragarri dago: <https://soziolinguistika.eus/eu/argitalpenak/gazteak-euskararen-eszenatokian-erabileraren-auzia/>.

erabiliko ditugu. Bertan jasotako ondorioek, azterketa gehiago eta sakonagoak behar badituzte ere, uste dugu agerian uzten dituztela euskararen inguruan gaurdaino garatutako hizkuntz politiken ajeak.

Zentzu horretan, bi gertakari nabarmenduko ditugu: batetik, hizkuntzaren eremuan gertatutako instituzionalizazio prozesua, eta bestetik, hizkuntz politika horrek garatutako hiztunaren gaineko ideologia. Lehendabizikoari dagokionez, erakunde publikoek zein hizkuntzarekin lotutako mugimenduek bat egin dute euskarak «politikak eta plangintzak» behar dituela aldarrikatzeko garaian. Horrek plangintzarekin lotutako tresnak eta estrategiak hizkuntzaren biziraupenerako ezinbestekotzat jotzea ekarri du. Kudeaketa lana eta adituen irizpideak «normalizazioaren» erdigunean jarri dituzte gizarte eragileek zein erakunde publikoek (Apodaka & Morales, 2021; Urla, 1988), aurreko urtetan puri-purian egondako bestelako dinamikak eta ekimenak alboratuz. Atzean geratu dira 1980ko eta 1990eko hamarkadetan gazteek eta gazte kulturek hizkuntzaren berreskurapenean egindako ahaleginak eta gauzatutako proiektuak (Urla, 1999). Gazteek protagonismoa galdu dute. Hizkuntz gobernantzak lortutako emaitza nabarmenena belaunaldi (euskaldun) berriak dira, baina euren esperientziak, bizipenak eta iritziek toki gutxi izan dute erabakiak hartzeko orduan (Altuna & Hernández, 2019). Hori adierazten du ikerketan parte hartu duten gazteek hizkuntz plangintzekiko eta politikekiko erakusten duten epeltasunak. Oro har, hizkuntzarekiko «desafekzioa» gertatzen ari dela uste dugu.

Bigarrenik, nagusitu den hizkuntz politika horrek garatutako hiztunaren gaineko ideologia kontuan hartu beharko litzateke; zehazki, erdigunera ekarritako «hiztun nati-boaren» eredia. Testuan zehar azalduko den moduan, hizkuntzaren berreskurapenean hiztun nati-boak eragile nagusitzat definitu ziren, besteak beste, une horretan hauen partehartzea ezinbestekotzat jotzen zelako. Urteekin estrategia horrek bere mugak erakutsi ditu. Izan ere, hiztun berriek eredu horrekiko egonezina eta deserosotasuna agertzen dute. Aitzitik, hizkuntz fenomenoek «naturalizazioa» bultzatu du. Ikerketan jaso den moduan «benetakotasunaren» ideia bolo-bolo dabil gazteen ahotan. Hizkuntzaren patua «naturalizazio» prozesuei lotuta agertzen zaigu, besteak beste, familieren, eta zenbait kasutan, gertuko komunitatearen transmisioari lotuta. Herri txiki euskaldunetako gazteak eta familia euskaldunetako gazteak dira, egungo hiztun gazteen iruditegian, euskaraz egiten dutenak. Familia euskaldunetako gazteak euskaraz egitea «naturala» den moduan, familia ez euskaldunetako gazteak (euskaldunak) euskaraz ez aritzea da «normalena» berentzat. Biziberritze prozesuak hiztun berriengan oinarritu da, baina praktikan aniztasuna barnebiltzeko eta euskararen gaineko hizkuntz ideologia tradizionalarekin apurtzeko zailtasunak erakutsi dituela pentsatzen dugu.

Finean, artikulua hizkuntzaren berreskurapenak ekarritakoa begirada kritikoarekin aztertzeko beharra nabarmentzen du, hori baita, gure iritziz, gazteak era ezberdinetan mahai gaineratzen ari direna. Horren berri emateko, testuak atal bana eskainiko die, hurrenez hurren, euskararen instituzionalizazioaren prozesuari eta hamarkada hauetan euskararen gainean eraikitako hizkuntz ideologiari. Ondoren, ikerketaren ezaugarriak laburbilduko dira. Azkenik, bildutako datuen analisiari ekingo zaio, Zornotzako gazteek euskararen berreskurapenari egotzitako argi-ilunak azalduz.

2.1. *Do It Yourself*etik euskararen instituzionalizazioa

Kortaturen abestia grabatu zenetik hiru hamarkada baino gehiago igaro dira. Kasmirrek (1999) euskal gazteria erradikal gisa izendatutakoen seme-alabak dira kasu askotan lonjetan sartuta daudenak. Aurretik aipatu da gazteen artean euskararen ezagutzak izan duen hazkundera. Kopuruak nabarmen handitu dira, baina baita horren barruan dagoen aniztasuna ere. Egungo gazte horietako askok euskara dute lehen hizkuntza edo etxeko hizkuntza. Beste askok, «hiztun berriak dira» (Ortega et al. 2013)⁶, hau da, etxetik kanpo ikasi dute euskara; normalean, murgiltze eredueta⁷, eskolan. Frankismo ondorengo garaietan ez bezala (orduan euskaraz irakasten zuten eskolak pribatuak ziren), azken urteotan murgiltze ereduera guztietako eskoletara iritsi da. Hau da, profil ezberdinetako gazteengana. Gazte hauen guraso asko euskal *punk-rock*ak batu zituen, eta giro kritiko eta kontrakultural horrek jatorri eta ideologia ezberdinen artean zubia eraikitzen lagundu zuen.

Euskal *punk-rock*aren eszenatokian, euskarak aukera bat eskaintzen zuen euskal gazte gisa agertzeko eta adierazteko. Eredu berri bat sortu zen gazteentzat. Batetik, *Do It Yourself* (DIY) ideologian oinarrituta, mugimenduak homogeneizaziori bizkar eman eta aniztasuna aldarrikatzen zuen: «difference is embraced, not smoothed out» (Urla, 1999, 58. or.). Bestetik, euskara identitate-elementu sendo eta erakargarri gisa kausitzen zen, hizkuntza beti bidelagun edo eroale bezala agertuz: «una contracultura en la que el euskara va ganando progresivamente peso y que engranará en torno al rock vasco una conjunción que une idioma, estética y mensaje político, que es expresión y polo de atracción» (Del Amo, 2016, 5. or.).

Horren guztiaren ondorioa litzateke gazte identitate berriaren agerpena. Sharry Kasmirrek (1999, 179. or.) «the radical Basque youth» bezala bataiatu zuen 1980ko hamarkadan sortutako subjektu sozial eta politikoko berri hori. Egoera historiko berezian sortu zen «[...] amidst political-economic conditions of deindustrialization, economic crisis, and high rates of youth unemployment» (Kasmir, 1999, 179. or.). Kasmirren hitzetan, identitate honen garrantzia une horretan nagusi zen euskal identitatearen deseraikuntzan datza: «I treat punk rock as an important instance of cultural production that contributes to the making of a non ethnically circumscribed Basque subject» (Kasmir, 1999, 181. or.). Egilearen ustez, identitate honek onuradun zehatzak izango zituen:

6 Nabarmentzekoa da azken urteotan «hiztun berrien» inguruan zabalduko eta garatutako ikerlerroa. Hizkuntza gutxituen testuinguru ezberdinetan gertatu da bereziki loratze hau, nazioarteko mailan zein Espainia mailan. Horren adibidea litzateke Europako Batasunak diruz lagundutako *New Speakers in a Multilingual Europe: Opportunities and Challenges* (COST IS1306) sarea, non immigrazio-egoeretako eta lanerako H2 bat ikasten duten hiztun berriez gain, hizkuntza gutxituetako hiztun berriak aztertu ziren (Ortega et al., 2013, 153. or.).

7 Aitor Sarasuak horrela definitzen du murgiltze ereduera: «Euskarazko irakaskuntza euskaraz ematen den irakaskuntza da, hizkuntza irakasgai izateaz gain bestelako gai guztiak ikasteko tresna ere bada, komunikazio hizkuntza; hemen murgiltze ereduera deitu izan zaio, haurrak/ikasleak euskarazko mundu oso batean murgiltzen direlako hizkuntza bere egin dezaten» (Sarasua, 2006, 90. or.). EAEn murgiltze ereduera da nagusi hezkuntza sisteman. Bestelako egoera dago Nafarroan eta Iparraldeko lurraldeetan.

emakume gazteak eta 1960ko hamarkadetan Espainiatik etorritakoen⁸ seme-alabak, hau da, etorkin horien bigarren belaunaldia (Kasmir, 1999, 180. or.).

Baina *punk-rocka* bizi-bizirik zegoen garai hartan, bestelako eraldaketak gertatzen ari ziren Euskal Herrian. Bor-bor zegoen gizartea. Franco hil ostean, *trantsizioa* deitutako garaia hasi zen. Mugarriz izango ziren, aurrena, 1978ko Espainiako Konstituzioa eta 1979ko Gernikako Estatutua, Euskal Autonomia Erkidegoari bere izaera eman ziona, tartean hainbat eskumen propio onartuz. Horietatik tiraka, 1982. urtean «Euskararen Erabilpena arautzeko Oinarrizko Legea» onartu zen. Onintza Legorguruk (2020, 20. or.) gogorarazten duen moduan, lege horri esker, herritarren hizkuntza-eskubideak zein EAEko gobernuaren (Eusko Jaurlaritzaren) eginkizunak finkatu ziren. Gainera, euskarak ofizialtasuna eskuratu zuen. Erakunde berri horiekin batera, une horretan euskaren inguruan gorpuztutako gizarte mugimenduak, *euskalgintza* izenekoak, protagonismo handia izan zuen. Neurri batean, biak paraleloki ari zirela esan daiteke, gutxitan elkarlanean, eta gehienetan, tentsio artean. Sentsibilizazio kanpainak⁹, helduen euskalduntzea eta alfabetatzea¹⁰ eta, bereziki, hezkuntza izan ziren 1980ko hamarkadan euskararen garapenerako tresna nagusiak¹¹, batez ere, haur eta gazteei dagokienez.

Argi dago urte luzeetan euskararen berreskuratzea hezkuntza eremuan jokatu dela, ezagutzaren zabalpena helburu nagusia izanik. Hezkuntzaren bidetik lorpen nabarmenak gertatu dira, baina bestelako ondorioak ere azaleratu dira. Batetik, «homogeneizazio faltsua» deitu duguna sortu da. Eskolak lortutako emaitzen bidetik euskal gazteria «euskalduna» bailitzan proiektatu da. Ikasgeletan belaunaldi berriak «euskaldundu» diren diskurtsoa entzun dugu maiz. Baina horretan arakatzean, era guztietako arrakalak agertzen dira, jatorria, klasea edota generoa horietako batzuk izanik. Bestetik, denborarekin ikusi da hizkuntzaren ezagupena handitzeak ez duela ekarri erabileran igoera nabarmenik, ez behintzat neurri berean. Horrek kezka piztu du, eta gaur egun, erabileran eragiteko moduak bilatzea da euskal soziolinguistikaren ardura nagusienerako bat. Ildo horretan, orain arte eskolak berreskurapenerako estrategietan izandako tokia berraztertzea eskatzen ari dira hainbat egile (Vila et al., 2020, 1169. or.), erabileran eragiten duten faktoreak elementu anitzez osatutako sistema konplexuaren parte gisa ikertzeko deia eginez.

8 1950eko eta bereziki 1960ko eta 1970eko hamarkadetan Espainia guztiko pertsonak iritsi ziren EAEko hiru lurraldeetara, bereziki Bizkaira. Rosario Galdos Urrutiak (1985) eta Alfonso García Barbancho (1975) datu hau eskaintzen digute: 1961-1970 bitartean, EAEko saldo migratorioa + 256.127 pertsonakoa izan zen.

9 Euskararen inguruan egin zen lehenengo «makrokanpaina» Euskaltzaindiak bultzatutakoa izan zen. «Bai euskarari» lelopean gauzatu zen 1979. urtean (Legorburu, 2020, 21. or.).

10 1970eko hamarkadan Euskal Herri osoan zehar hasi ziren martxan jartzen helduak euskalduntzeko eta alfabetatzeko eskolak. Hasieran *gau eskola* izenarekin ziren ezagunak eta modu informala gauzatzen ziren, baina denborarekin egituratzen eta sendotzen joan ziren. Horren fruitua dira gaur egun indarrean dirauten bi erakunde, AEK «Alfabetatze Euskalduntze Koordinakundea» (1976) eta HABE «Helduen Alfabetatze eta Berreuskalduntzerako Erakundea» (1983).

11 Era berean aipatzekoa da 1980ko hamarkadan euskal soziolinguistikaren sorrera izan zela, nahiz eta 1970ekoan hainbat aurrekari topatu daitezkeen (Legorburu, 2020, 25. or.).

Ikusi dugunez, 1980ko hamarkadatik aurrera euskararen inguruko azpiegitura zibila (euskalgintza) eta batez ere gobernukoa (hizkuntza politika, udaletako euskara zerbitzuak eta abar), handitzen eta trinkotzen joan ziren (Apodaka & Morales, 2021). Instituzionalizazioak belaunaldien arteko haustura eragin duela esan daiteke. Izan ere, kontrakulturaren (*punk* edota *rockean*) hazitako eta hezitako belaunaldiaren seme-alabek ez dute, *a priori*, hainbeste ardura erakusten euskal kultura eta hizkuntzarekiko. Del Amoren hitzetan, urte gutxitan pasa gara «hizori sentimendutik berme sentsaziora» (Del Amo, 2017-2018, 85. or.). Honek hainbat ondorio positibo ekarri ditu, baina baita erlaxazio eta urruntze bat ere; hizkuntzarekiko, hizkuntz politika eta plangintzarekiko edota euskalgintzarekiko. Instituzionalizazioaren eragina sumatzen da, baina gazteen kasuan, instituzionalizazioak gidatu duen helduzentrismoaren eragina antzematen da bereziki. Hau da, helduok diseinatutako eta egituratutako hizkuntz politika eta plangintzak nagusitu dira, gazteen jokaerak bideratzeko zuzenduak direnak, baina gazteei toki gutxi ematen dietenak (Hernández & Altuna, 2017).

2.2. Euskararen gaineko ideologia(k): belaunaldi berriak, betiko leloak

Asko hitz egin eta eztabaidatu da euskarari buruz, baina gutxiago gogoetatu da diskurtso guzti horiek sortutako ondorioen inguruan (Hernández et al., 2006) edota hizkuntza plangintzak bultzatutako mezu eta leloen eraginari buruz (Järlehed, 2008). Gauza bera aplikatu dakioke euskal soziolinguistikari ere. Aztertzeke daude diziplinaren oinarri ideologikoak eta horiek hiztunengan izandako eraginak (Bucholtz, 2003).

Dena dela, azken urteotan ikerlerro honen gaineko interesa sumatzen da, batez ere, hiztun berrien eremuan murgiltzen ari diren ikerlarien aldetik. Geroz eta argiago dago hiztun berriek zer esan handia daukatela hizkuntza gutxituen etorkizunean (O'Rourke & Pujolar, 2019). Zentzu horretan, hizkuntz ideologia (Woolard & Shieffelin, 1994) funtsezko aldagaia da. Izan ere, komunitateak hiztun berriekiko duen irudiak asko baldintzatu lezake euren partehartzea, batez ere, komunitateak hiztun gisa aitortzen dien legitimitate mailak (Artetxe, 2018). Hori da, hain zuzen ere, hizkuntz ideologiaren indargunea: gaitasuna dute hiztunak bereizteko eta sailkatzeko. Batzuk hiztun legitimitzat hartzen dira, eta beste batzuk ez (Bucholtz, 2003, 400. or.).

Euskal Herrira itzuliz, Jacqueline Urlak eremu honetan egindako ekarpena nabarmendu nahiko genuke. Bere lanean, esate baterako, argi geratzen da, hizkuntza gutxituei buruz ari bagara behintzat, hizkuntza gutxituen kasuan behintzat, berreskurapenak karga ideologikoa dakarrela (Urla, 1999, 46. or.). Hau ikusarazteko egileak hizkuntz plangintzaren adibidea jartzen du. Bere ustez, hizkuntz politikak duen tresna eraginkorrenetakoa izan daiteke, biziberritzerako urratsak irudikatzeaz gain, erabilera eta hizkuntza ulertzeko eta pentsatzeko moduan ere eragina baitu. Urlak (1988, 388. or.) aipatzen duenez, hizkuntza plangintzaren testuinguruan euskaraz egiteak esanahi politiko berri bat bereganatzen du: «it is a cultural responsibility».

Urlak ideia hau planteatzen zuen unean aldaketa nabarmenak gertatzen ari ziren euskararen arloan. Erakunde publikoak hartzen ari ziren pisuarekin batera, hizkuntzaren

inguruko mugimendu sozialaren protagonismoa azpimarratu behar da. Lehenengoentzat, hizkuntz politika eta plangintza botereari eta ardura instituzionalari lotzen zitzaizkien; bigarrenentzat, aldiz, kulturarekin zeukaten harreman handiagoa. Urteotan teorikoki diskurtsoak eraberritzeko urratsak eman badira ere, praktikan (eta beste hizkuntza gutxituetan gertatuko den moduan) hiztun natiboak jarraitu du berreskurapenaren prozesuan erdigunea izaten. Bernadette O'Rourke eta Joan Pujolarrek dioten moduan (2019, 17. or.): «In a sense, language revitalisation has 'needed' the notion of the native speaker as someone who produces ideal, legitimate, authentic, traditional speech».

Egileek gogorarazten diguten moduan, hiztun natiboaren inguruan eratutako paradigma XIX. mendean amaieran indarrean zegoen soziolinguistikaren ajea litzateke eta ez du balio egungo egoerari aurre egiteko. *Hiztun berriaren* nozioak aurreko paradigma eta pribilegioak ezbaian jartzen ditu eta hizkuntza, identitatea, kapitala eta pertenezia hiztun berri horiekin negoziatzeak ezinbestekoa dirudi (O'Rourke & Pujolar, 2019, 18. or.). Baina, hori nekez ari da gertatzen, bederen Euskal Herrian. Gure ikerketan parte hartu duten gazteak hizkuntz politika eta plangintzaren aroan hazi dira eta murgiltze ereduetan hezi dira. Euskararen normalizaziorako sortu eta diseinatutako estrategien erdigunean egon dira kokatuta (Urla, 1988, 387. or.). Alta, instituzionalizazioak aro berri bat ekarri bazuen ere, ez zuen aurrekoa guztiz ordezkatu. Egun oraindik, euskararen eremuan diskurtso zaharrak eta berriak elkarrekin bizi dira, baita gazteen artean ere. Ondorioz, badirudi egokiena ideologia ezberdinen zirkulazioaz hitz egitea dela, zeinetan aintzinako ideiak eta berriak nahasten diren. Ondorioz, badirudi egokiena ideologia ezberdinen zirkulazioaz hitz egitea dela, zeinetan aintzinako ideiak eta berriak nahasten diren, edota, Armstrongek (2014, 578. or.) esaten duen moduan, ideologiaren sorburu diren eremu ezberdinen arteko eraginak antzematen diren.

Ideologia ezberdin horien artean, batzuk euskal «hiztun berrien» profilarekin lotuta agertzen zaizkigu. Eta ezin dugu ahaztu hori dela, gazteei dagokienez, azken urteotan nagusitzen ari den soslaia (Ortega et al., 2014). Ane Ortega, Estíbaliz Amorrortu, Jone Goirigolzarri, Jacqueline Urla eta Belen Urangak hiztun berri hauen hizkuntz identitateetan arakatzea erabaki zuten egun Euskal Herrian indarrean dauden hizkuntz ideologietara iritsi ahal izateko (Ortega et al., 2014, 89.-90. or.):

El estudio de las identidades lingüísticas nos interesa por su capacidad para explicar las ideologías que subyacen en lo que la comunidad considera que es un «verdadero» hablante de euskera y un hablante legítimo. Interesa descubrir si los nuevos hablantes son considerados hablantes legítimos de euskera o no (por sí mismos y por los demás), y en base a qué criterios; interesa también saber si las identidades lingüísticas que habitan son fijas o si se puede progresar hacia identidades más legitimadas; si, tal como defiende Bucholtz (2003), la legitimidad debe entenderse como procesos de legitimación negociados por la práctica social; interesa también identificar cuáles son los factores que en el contexto vasco funcionan como vías para la legitimación.

Egile hauek topatutakoa baieztatu ahal izan dugu Zornotzan egindako ikerketan, alegia, hiztun natiboek duten erabateko legitimazioa eta horrek suposatzen duen traba

hiztun berrientzako: «Según nuestros datos, el hablante nativo es una identidad que no se puede alcanzar» (Ortega et al., 2014, 92. or.). Ezintasun horri aurre egiteko naturalizazioaren diskurtsoak azaleratzen dira nonahi. Aurretik aipatu denez, askorentzat, gazte euskaldunak familia euskaldunetakoak dira. Horiek lirateke «benetako» euskaldunak, euskaraz hitz egiten duten gazteak. Benetakotasunaren ideiak indar handia du oraindik: «The primary significance of the authentic voice is what it signals about who one is, rather than what one has to say» (Woolard, 2016, 22. or.). Gainera benetakotasuna berezko izaeran kokatzeak, naturalizaziorako joera bultzatzen du. Gauzak «horrela» dira, naturalak, horrela «gertatzen» direlako. Joera hau izendatzeko oso baliosua gertatzen zaigu Kathryn Woolardek erabilitako nozio bat: «sociolinguistic naturalism». Egileak dioenez, hiztunek joera dute benetakotasunari jatorri «naturala» egozteko, «[...] rather than the outcome of human will, effort, intervention, and artifice» (Woolard, 2016, 30. or.). Eta horretan datza –dio Woolardek– bere indarra eta eragina, izan ere, naturalizazio horrek sormena, eraldaketa eta bizitasuna ukatzen ditu. Benetako hiztuna izatez da, ez eginez: «Such naturalism is opposed to recognition of the agency of speaking subjects, and to a historicized image of language as constructed by human action» (Woolard, 2016, 30.-31. or.).

Euskal Herriko kasuan ikusiko dugunez, gazteek hizkuntzarekin lotutako itxurakeria («postureoa» euren hitzetan) erabat baztertzen dute, naturaltasuna goraiatuz. Hiztun legitimo izateko, zintzo eta natural agertu behar da. Eta hori lortzen da nagusiki hizkuntza familian edota, hainbat kasutan, kalean¹² ikasten bada. Hizkuntza soilik horrela barneratuko da modu erraz eta inkontzientean, eta era autentikoan (sinesgarrian) azalduko da. Hezkuntza eremua da, gazteentzat orokorrean eta hiztun berrientzat bereziki, gaur egun euskararen murgiltzeko esparru nagusia eta askorentzat bakarra. Aitzitik, ikerketak azaldu duenaren arabera, eskola ez da gai izan ideia eta diskurtso berriak zabaltzeko. Kontrara, neurri batean, ideologia sendotu duela pentsatu daiteke. Armstrongek (2014, 578. or.) eskola definitzeko erabiltzen dituen hitzak datozkigu burura: «a particular influential site of ideological reproduction».

Ikus dezagun Zornotzako euskal gazte hiztunek zein nolako argibideak dakarzkiguten.

3. IKERKETAREN EZAUGARRIAK ETA METODOLOGIA

Artikulu honen oinarrian dagoen ikerketaren helburu nagusia gazteen euskararen erabileran eragiten duten aldagai kualitatiboak ezagutzea eta ikertzea zen. Honekin lotuta, gazteen errealitatera eta egunerokotasunera hurbildu, beren bizitzan eta beren harremanetan garrantzitsuak diren elementuak jaso eta aztertu nahi ziren, azken hauek hizkuntz praktikak edota diskurtsoak ulertzeko beharrezkoa den testuingurua osatzen dutelakoan.

12 Kalean ikastea posiblea ikusten dute herri txiki eta oso euskaldun batean bizi bazara.

Ikerlariak hautatzerakoan, euskararen erabilera datuak hartu ziren kontutan. Aukeratutako bi herrietan (Gernika eta Zumaia), gazteen kale erabilera altua dela esan daiteke eta beste bitan (Amorebieta-Etxano eta Donibane) nabarmen baxuagoa. Fenomeno honen atzean egon daitezkeen testuinguruarekin lotutako faktoreak azalatu nahi ziren, erabilera eragin dezaketen elementu sozio-kultural horiei arreta berezia jarritz. Gazteek hizkuntzen inguruan, eta bereziki euskaren inguruan dituzten ideiak (ideologiak), garatzen dituzten praktikak eta pilatzen dituzten bizipen zein sentimenduak jaso eta aztertu ziren.

Ikerketaren helburuak ipar gisa harturik, diseinu metodologiko berezi bat egin zen, bi faseetan banatuta. Lehenengo fasean, herri bakoitzaren azterketa gauzatzeko bi teknika erabili ziren. Alde batetik, ikerketa abiatu bezain pronto, behaketa saio bana egin zen lau herrietan. Ikerlari bat bertara joan eta herria zeharkatuz, horren lehenengo erradiografia egiten saiatu zen, besteak beste, herriaren antolaketa, itxura, zerbitzuen kokapena, kale bizitza, bilguneak, pertsonen arteko harremanak, elkarrizketak, edota hizkuntz paisaia aintzat hartuz. Bi orduko saioak izan ziren eta ikerlariak horren emaitza eguneroko batean idatzita utzi zuten.

Lehenengo ariketa hori egin eta gero, berriemaileen bilaketa hasi zen. Denera lau elkarrizketa egin ziren herri bakoitzean. Batetik, gazteekin lan egiten duten edota beren errealitatea ondo ezagutzen duten bi pertsona erreferente elkarrizketatu ziren. Elkarrizketa hauen helburua gazteengan jo aurretik herri horretako gazterien gaineko oinarritzko argazki bat edukitzea zen. Bestetik, herri bakoitzean, bi ibilbide gidatu egin genituen, bertako gazteek lagunduta. Herria gazteen eskutik ezagutu nahi zen. Zehazki, herriko gazteek euren denbora (librea) non, norekin eta zertan ematen zuten ezagutu nahi zen. Modu apal baten izan arren, gazte horien bizimoduari buruzko oinarritzko informazioa jaso nahi genuen; toki bakoitzean gazte izatea zertan datzan ulertzeko saiakera izan zen. Gainera, herriko «hizkuntza paisaia» eta, zehazki, gazteen guneetako «hizkuntza paisaia» jasotzea eta deskribatzea genuen helburu.

Oinarritzko hurbilpen horrek aukera eman zigun herri bakoitzeko gazteria hobeto ezagutzeko baina, baita ere, ikusteko hainbat herritako gazteek partekatzen dituzten egoerak edota ezaugarriak. Analisi horretatik abiatuta, ikerketaren bigarren fasearen diseinuari ekin zitzaion. Fase honetan begirada gazte hiztunengan jarri zen, euren (hizkuntz) egunerokotasuna, euren (hizkuntz) praktikak eta orohar, euren (hizkuntz) errealitatea gurutzatzen edota zeharkatzen dituen hiru ardatzei erreparaturik: ideologikoa (idea, errepresentazio, iritzien mundua), praktikekin eta harremanekin lotutakoa (adinkideen artean sortutako erreferentzia taldeak eta horien jarduna) eta bizipen zein emozioekin harremanetan dagoena (kasu honetan norberaren bizipen eta emozioak).

Euskarak hiru dimentsio hauetan duen presentzia/ausentzia aztertu nahi genuen bakoitzaren ezaugarriak ezagutzeko asmoz. Horretarako herri bakoitzean bi talde elkarrizketa egin ziren, kasu guztietan gazteak protagonistak izanik. Fase honetan, eremu ezberdinetan eta tipologia ezberdinetako gazteak elkarrizketatu genituen. Lehendabiziko talde elkarrizketan, ezin elkarte edo egitasmotan parte hartzen zuten gazteekin bildu ginen. Zehazki, lau talde batekin elkarte ginen Zornotzan, hiru

neska eta mutil bakarrarekin. Guztiak 19 eta 28 urte bitartekoak ziren, bi ikasle eta beste bi langile. Soslaiari dagokionez, musikari bat, talde feministako kide bat, blogari bat eta kirolari bat izan ziren elkarrekin eztabaidatzen aritu zirenak. Bigarren talde elkarrizketa, gazteen espazioetan ageri diren hizkuntza praktikak ezagutzeko helburuz egin genuen. Zornotzan ikusirik herriko gazteen artean lokalen fenomenoak daukan intzidentzia, espazio horretara jo genuen zuzenean. Aztertutako lokala 18 kidek osatzen dute, guztiak mutilak. Gurekin haietako bi elkartu ziren elkarrizketarako.

Bigarren fase hori amaitzean hasierara bueltatu ginen, lortutako informazioa eta materiala berriz bere testuinguruan kokatzeko. Aurreanalisi bat egin ondoren behin betiko kategoriak zehaztu ziren eta horien baitan egin zen analisi zehatza eta sakona. Horren ideia nagusiek osatu zuten azken txostenaren hezurdura.

Elkarrizketatuak lortzeko gizarte zientzietan ezaguna den prozedura erabili zen, zenbaitetan, «elur-bolaren» teknika gisa izendatzen dena: ezagutzen dugun jendearengana jo, bere ezagunen artean bilatzen ari ginen profilarekin bat egiten zuen norbaiten kontaktua eskatuz. Kasu batzuetan, herriko euskara edo gazte teknikarien bitartez egin zen bilaketa. Orotara, ikerketa osoan (hau da, aukeratutako lau udalerrietan), 55 kidek parte hartu dute. Horietatik 32 emakumeak eta 20 gizonak dira. Elkarrizketatutako gazteen adina 18-28 urtekoa izan da. Zornotzan, zehazki, 13 pertsonekin bildu gara, 6 gizon eta 7 emakumerekin. Euren ahotsak eta kontakizunak aukeratu ditugu, hain zuen ere, artikulua osatzeko.

Analisian murgiltzeko, hona herriari buruzko oinarrizko kokapen bat. Amorebieta-Etxano, edo gazteen artean ezagunagoa den moduan *Zornotza*, Bizkaia erdialdean dagoen udalerria da; Durangaldea, Arratia-Nerbioi eta Busturialdea eskualdeen artean leku hartzen du (Amorebieta-Etxano Durangalde eskualdeko udalerria da). Herriaren kokalekua ez da arduragabekoa, Gernika bezalako udalerririk euskaldun edota Bilbo bezalako metropoli handien ondoan baitago. Linguistikoki, horrek errealitate anitzak gertutik ezagutzea eta herrian bertan euskara ezberdinak entzutea ekarri die gazte-gaztetatik (Arratia aldekoa, Durango aldekoa, Busturi aldekoa, eta abar). «Zornotza bidegurutze bat baino gehiago da» zioen duela 27 urte *Hilero* herri aldizkaria sortu zeneko titularrak, eta ez zuen deialde esaten. Azken urteetan populazioaren hazkunde nabarmena izan arren, nortasun propioa garatu du. 18.919 biztanle ditu: gehiengoa (% 73) Bizkaian jaioa da eta % 10, berriz, atzerrian (EUSTAT, 2020b). Aurretik aipatu den moduan, bertan bizi direnen artean, 15-24 urte bitartekoena % 9koa da (EUSTAT, 2020b). Batez ere, herriaren erdigunean biltzen da jardueraren handiena. Bertan daude saltokiak, taberna, berdegune zein bestelako zerbitzu gehienak.

4. ZORNOTZA ETA BERTAKO GAZTEAK, ERRADIOGRAFIA LABUR BAT

EAEko datuek erakusten dute euskararen ezagutza igotzen doan bitartean, erabileraren indizea ez dela maila berean hazten ari. Zornotzako kasuan ere horrela da. Ezagutzatik erabilerara dagoen jauziak kezka handia pizten du euskal komunitatean eta, irudiz, belaunaldi berrietan gordetzen da euskararen egungo egoera ulertzeko sekretua.

Izan ere, hizkuntzaren eremua ikertzen ari direnek sarri jotzen dute berengana azalpen bila. Ikerketa honetan ere horrela egin dugu. Baina gure helburua, gazteen egunerokoa zeharkatzen duten faktoreetan arreta jarrita, hizkuntzaren alorrean gertatzen ari dena hobeto ulertzea da. Hizkuntza berreskurapenaren auzia gazte kulturaren bidez marrazteko ahalegin bat da, beraz.

Zornotzako gazteekin bildu ostean, euskara jakin bai, baina erabili ezaren bidegurutzean harrapatuta daudela ikusi dugu. Egia esan, badituzte horrela sentitzeko arrazoiak, herriko euskarari dagozkion datuei erreparatzen badiegu oso positiboak ez direla konturatu baikaitezke, ez behintzat gazteen erabilerari dagokionez. Herriko biztanleria osoa kontuan hartzen badugu, euskaldunen kopurua % 56koa da; erdaldunak % 26 dira eta ia euskaldunak, berriz, % 18 (EUSTAT, 2016). Erabilerari dagokionez, aldiz, 2019an euskararen kale erabilerara % 20n kokatzen zen (Soziolinguistika Klusterra, 2020). Hala eta guztiz, biztanleriaren % 53k gaztelania du lehen hizkuntza; herenak (% 33k), euskara; % 9k, euskara eta gaztelania; eta euskara edo gaztelania ez den beste hizkuntza bat, aitzitik, % 5ek (EUSTAT, 2016).

Datu orokor horietatik gazteen adin taldera igarotzen bagara, euskaldunen kopurua % 83ra igotzen da; % 7 ia euskaldunak dira, eta % 10, erdaldunak (EUSTAT, 2016). Alta, euskararen ezagutza maila handia den arren, % 12ra jaisten da erabilerara (Soziolinguistika Klusterra, 2020). Bistan denez, biztanleria orokorraren datuekin alderatuta, gazteen artean ezagutzatik erabilerara dagoen aldea bikoitza baino handiagoa da. Datuek erakusten duten errealitateaz kontziente dira haiek. Alegia, gazteek badakite hutsunea non dagoen. Horrela diote Oier eta Asierrek¹³, elkarrizketatutako bi gaztek:

(Oier): jakin bai, oin praktikeu...

(Asier): claro, jakin danok dakigu ze eskolan euskeraz ibili gara, azkenean eskolan euskeraz ibili bazara ulertuteko kapaz bazara baia gero berba eiteko... hori beste gauza bat da.

Jakin badakite euskaraz, baina erabili ez dute hainbeste erabiltzen. Esan behar da testuinguruak ere ez duela laguntzen. Biztanleria orokorraren euskararen erabileraren datuak ezkor egoteko modukoak ez badira ere, Zornotzara lehenengo aldiz joan ginenean, euskararen presentzia formalaren eta informalaren artean dagoen alde handiaz konturatu ginen. Honela jaso genuen gure oharretan: «Egia esan, hiztunen erabilerarekin konparatuta, positiboa da euskararen kale presentzia Zornotzan: dendetako izen, itsatsitako kartel, egindako mural asko euskaraz baitira» (Egunerokoa, 2019-06-14). Jada sumatzen genuen euskarak daukan presentzia publikoa (formala) murriztu egiten dela jende arteko harremanetan (informala). Euskararen ingurune soziala horren ahula izanik, badirudi gazteek guztiz barneratu dutela Zornotza ez dela herri euskalduna. Hona hemen Oierren hitzak:

13 Berriemaileen konfidentzialtasuna babesteko, testuan zehar agertzen diren izen guztiak asmatuak dira.

Zornotza da bastante makettoa, Zornotzan ez dau... zu zoaz Gernikera, edo Durungora ja ez dakit, baia Arratirantza, eta eiten da euskeraz askoz gehiau hemen baino. Zornotzan ez dakit zergaitik ez da eh... inoz be ezta ein eh... igual dau kuadrilaren bat euren artean euskera erabilten dauena baia generalean ez eizu pentsau eh, Zornotza da bastante makettoa.

Barne zein kanpoko eragozpen horiek guztiak euskararekiko nolabaiteko neke edo ahuldade sentrazioa eragiten du gazteen artean, egonezin bat eta, kasu askotan, etsipen moduko bat. Egoera hau deskribatzeko, Mari Luz Estebanek (2015) erabili izan duen «presentziaren krisia» kontzeptua datorkigu burura. Ernesto de Martino (1999) antropologoaren lanetik hartutako ideia da. Honen inguruan honelako definizioa ematen du Estebanek (Romero, 2013, 97. or. apud Esteban, 2015, 85. or.): «La ‘crisis de la presencia’ es el momento en que la capacidad del sujeto para actuar sobre el mundo con voluntad propia, es decir la capacidad de agencia del sujeto sobre el objeto (el mundo, la naturaleza, las cosas), se ve dramáticamente mermada». Horrela hauteman ditugu gazteak eta horri egiten diogu erreferentzia ahuldadea aipatzen dugunean.

Gazteak jakitun dira egoera aldatzeko gakoa bakoitzaren hizkuntza praktketan dagoela, baina ezinean topatzen dira: «ez dozu esaten ‘ez dot egingo’, urtetan jatzu» (Jone). Gutxitan planteatzen dute modu kontziente batetan beren hizkuntza-hautuak aldatzea. Baina, nahi eta ezin horrek sortu ahal dizkien deserosotasun eta kontraesanen aurrean, naturalizazioaren diskurtsora jotzen dute eta euskararen egoera ustez indartsuagoak diren beste faktore batzuen araberrakotzat hartzen dute. Familiaren edo gertuko komunitatearen transmisioari obeditzen diola iruditzen zaie.

Euskararen praktika, hortaz, baldintzatzaile konkretu horien mende dago gazteen aburuz. Gehienetan etxean jasotako hizkuntza agertzen da determinante bezala; behin ere ez normalizazio prozesuan garaturiko politika eta plangintzak. Azken hauekiko, izugarritzko distantzia erakusten dute gazteek. Aletu ditzagun banaka bi kontuak.

4.1. Gertuko komunitatea euskararen transmisore

Ikerketan zehar ikusi dugunez, gazte askorentzat euskararen erabilera, familia zutabea da. Halaber, erabilera hori sostengatzeko ahalmen mugatua dute familiek. Ikerketan bertan askotariko adibideekin topatu gara: familia euskaldunean hezi, baina kalean gaztelera erabiltzeko joera daukaten gazteak; edota kontrakoa ere, etxe-giro erdaldunetik etorri eta euskararen aldeko hautua egin dutenak. Hori horrela, *familia*-ren kontzeptua gertuko komunitatera zabaltzeari ezinbestekoa dela deritzogu, honek ikertutako subjektuen adin tartean hartzen duen garrantzia kontuan izanda behinik behin.

Zornotzan, gazte bakoitzak bere erreferentziatzko lagunartea edo «kuadrilla» dauka. Talde horietan, normalean, adin bereko gazteak elkartzen dira (belaunaldi bat edo biren aldea ere izan dezakete). Hasiera batean ikastetxearen eta hezkuntza ereduaren arabera osatzen dituzte taldeak, gehienetan, generoa bereiziz. Nerabezaroan, aldiz,

zaletasunen araberrako konfigurazio berri bat gertatzen da. Ohikoa da gazte baten hasierako lagun taldea gelakideek osatzea, baina ostean, praktikatzen duen kiroleko ki-deekin elkartu eta kuadrillak nahastea, adibidez.

Gazteen iruditerian, kaleak oraindik indar handia izaten jarraitzen du. Baina, indar hori batez ere eremu sinbolikora mugatzen da. Izan ere, egunerokoan, gazteak ez dau-de kalean. Asteaz zehar, ikasketek (edo lanak) eta kirolak betetzen dute Zornotzako gazteen denbora, eta sozializatze momentua asteburuetara mugatzen da. Ostiral arratsaldetik aurrera, lokalak edo tabernak dira beren elkarguneak kasu gehienetan. Biak ala biak, espazio pribatuak. Nabarmena da gaur egun gazteen aisialdia asteburue-tara eta horrelako espazioetara mugatzen dela. Horrek hizkuntza praktikan askotariko ondorioak izan ditzake, baina ikerketan zehar autoerregulazioarena identifikatu dugu nagusiki. Leirek, elkarrizketatutako beste gazte batek, horrelako adibidea ematen du:

Nik bizi izen dodanagatik eh, adibidez kuadrilan bagauz eta ondoan gu baino gaztea-goak diren batzuk baldin badauz entzun ahal dozkuenak, saiatzen naz beti euskeraz eiten; bai, sentitzen dodalako eragine dekogule. Bai.

Gazteek badakite beraien hizkuntza praktikek ondorioak dituztela. Kasu honetan, belaualdi berriekiko ardura sentitzen du Leirek eta, erreferentzia positiboa izan na-hian, bere hizkuntza hautuei erreparatzen die. Euskararen alde egiten du inguruan inor gazteagoa baldin badauka, baina, aipatu bezala, gazteak, oro har, adinkideekin eta eremu pribatuan biltzen dira.

Nahiko antzekoa da lokala daukaten gazteen eta ez daukatenen arteko kopurua he-rrian. Hala ere, bereziki esanguratsua da fenomeno honek 17-20 urte bitartekoan ar-tean hartzen duen pisua; Zornotzako gazteek ziurtatzen dutenez, adin tarte horretan «guztiek» daukate lokala. Oierrek eta Asierrek lokalak beraientzako duen esanahia azaldu ziguten:

Eta zer suposatzen du lokala honek zuentzat?

(Oier): lagun arteko leku bat.

(Asier): claro, lagunekaz egoteko leku bet. Azkenean ez badekoazu... zeozer falta jatzu, lokala... Niretzako lokala da lokala, lagunekaz egoteko leku bet eta egunero egoten naz lagunekaz eta kontetan doguz gure geuzek eta igual ez bagindun eukiko lokalik ba iguel etxean geldituko ginen edo... ez dakit, eta ez ginen batuko... hau dekozu azkenan eta zauz etxean eta dinozu: «bah lokalera noa ze fijo baten bat dauela eta hemen bakarrik ez egotearren ba lokalera noa». Ba lagunekaz egoteko leku bet eta ez dakit...

Lagunartea batu eta harremanak elikatze espazio segurua dira lokalak. Herrita-rrin begiradatik babestuta, pribatutasunean sortzen diren gazte komunitateak. Loka-letan elkartu ohi den taldea, berdintsua izaten da gehienetan. Bertako kideek, lagunta-sun bat partekatzeaz gain, elkarbizitza bat ere garatzen dute, horrek inplikatzen duen guztiarekin. Gozatzeko espazioak dira, baina kudeaketa bat eskatzen dute. Ardurak daude, betebeharrak eta arauak. Lokaleko kideen artean maitasuna dago, baina baita

gatazkak ere. Erraz lotu daitezke «familia» kontzeptu tradizionalarekin. Askorentzat, gainera, bertako kideekin dituzten harremanak etxekoekin dituztenak baino garrantzitsuagoak dira. Hala, naturalizazio diskurtsoetan, sarri azaltzen da inguruko lagunen hizkuntz egoera (ezagutza maila, erabilera, jarrera...) norbere hizkuntza praktiken baldintzatzaile bezala. Asierrek ondorengo azalpena ematen du:

Egie esan euskera askorik ez da eiten, iguel kuadrillako batzugin beti hasten dozu, por ejemplo, konbertsazioa euskeraz; da segun nogaz. Segun pertsonaren arabera, ez? ze hemen danon gurasoak ez dire euskaldunek da igual ba batzukaz dekozu ohi-tura gehiau euskeraz iteko beste batzukaz baino. Baia generalean ez da eiten euskera asko (Asier).

Pasarte honetan argi ikusten da mintzakidearengan jartzen dela norbere hizkuntza erabilpenaren ardura. Are, mintzakidearen lehen hizkuntza agertzen da arrazoi eragile bezala. Ez dituzte egiturazko arrazoiak aipatzen eta ez aipatzea bera esanguratsua da. Gazteek hizkuntza politika eta plangintzekiko daukaten uruntasunaren seinale bezala ulertu dezakegu. Izan ere, handia da beren artean dagoen amildegia. Hurrengo puntuan euskararen normalizaziorako ekinbideekiko gazteen iritzia zein den ezagutuko dugu.

4.2. Amildegia politika sozial zein instituzionalekiko

«Zerekin lotzen dituzue kontzeptu hauek: hizkuntz politika, hizkuntz plangintza edo euskalgintza?» bezalako itaunak planteatu genituen Zornotzan gazteekin egindako taldeetan. Zer erantzun jakin gabe gelditzen ziren askotan. Oro har, zailtasunak ziztuzten instituzioetatik zein herrigintzatik euskararen alde abiatutako egitasmoak edo helburuak identifikatzeko. Alta, hauei buruzko erantzunak jaso genituenean, iritzi kritikoeekin topatu ginen.

Erakunde publikoek euskararen alorrean egiten dutena eskasa iruditzen zaie gazteei. Adibidez, administrazio publikoan (Unibertsitate Publikoa, Osasun Zerbitzu publikoa edo tokiko administrazioa aipatzen dituzte) euskaraz ondo artatuak izateko zailtasunak topatzen dituztela edota Euskarazko Gaitasun Agiriak (EGA) «errazegi» ematen direla deritzote. Euskararen normalizazioa helburu, hezkuntza sisteman jarri dute batik bat instituzioek indarra. Murgiltze ereduaren fruitu diren belaunaldi berriok, euskara ulertu eta hitz egiteko gaitasuna eskuratu dute, baina badira albo kalteak. Horietako bat, euskara soilik eskola testuinguruarekin lotzea da. Jonek, ikerketa honetan parte hartu duen Zornotzako gazteak, horrela zioen:

Nik uste dot gaztieuek, nire nebak eta, ikusten dabiela euskera eskolako asignatura bat [bezala]. O sea edo zauz etxean oso sartute, eiten dabiela etxean dana euskeraz, edo badekozu familia bat eiten dabiela erdaraz gero beti... Kanean eta beti jotzen da erdarara, ze euskera ikusten dabie eskolako asignatura bat moduen. Hori nire nebak esaten dozte «es que no me mola el euskera» [...] (Jone).

Euskarak, ikasketak aurrera eramateko balio die; ez, ordea, berdinen taldean harremantzeko. Badirudi inor euskaldun izateko etxeko transmisioa beharrezkoa dela. Ez du

axola pertsona hori txikitatik euskaraz alfabetatua izan den ala ez, beste behin familia agertzen da erabakigarri bezala.

Eskolaratzearekin lotuta, goi-mailako ikasketen garaia epealdi estrategiko bezala agertzen da gazteen hizkuntza ibilbidean. Izan ere, lehen pertsonan kontatu digute unibertsitatean sartzera egunerokoan euskaraz bizi diren gazteak ezagutzen dituztela eta horrek eragin positiboa izan duela beren hizkuntza ohituretan. Unibertsitate garaian, hizkuntza mudantzak gertatzen direla ikusi dugu¹⁴; guk aztertutako kasuetan, euskaren aldekoak. Izan ere, beren harremanetan euskara gehiago erabiltzera bultzatu ditu. Gainera, unibertsitatea, euskararen aldeko ekimen ezberdinetan inplikatzeko une eta gune ere bada askorentzat.

Unibertsitateetik kanpoko euskaren aldeko mugimendu sozialak urrun sentitzen dituzte. Batzuetan ez dakite ekinbide horretan ari diren herri eragileak izendatzen ezta hauen egoera zein den esaten ere. Salbuespen bezala agertzen da azkenengo urteotan (2018an eta 2020an) Euskal Herri mailan egin den Euskaraldia. Euskaraldia hiztunak aktibatzeke helburuarekin abiatu zen (Topalabea, 2020, 19. or.), eta funtsean, herri-tarren arteko ohiko hizkuntza-ohituretan eragitea du helburu. Hizkuntza-ohitura batzuk aldatu eta hauek arau sozial berri bihurtu nahi ditu. Horretarako, bi rol sortu ziren¹⁵ ariketa sozialak irauten zuen 11 egunetan, parte hartzaile bakoitzak rol bakar bat jokatu zuen zuelarik. Denera, 225.154 lagunek parte hartu zuten 2018ko Euskaraldian¹⁶, gehiengo handi batek Ahobizi rolean (% 72,81ek) (Legorburu, 2020, 42. or.). Zornotzako gazteek, oro har, ekimen honen nondik norakoak ezagutzen dituzte. Beren herrian «inplikazio maila polita» egon zela kontatzen dute, baina aldi berean, dudan jartzen dute 11 egunetako ekimen batek izan dezakeen ahalmen eraldatzailea. Ekimen positiboen artean, hiztunak kategoria zurrundetarik ateratzea azpimarratzen dute: «oin arte izen da edo zara erdaldune edo eiten dozu euskeraz» (Jone), eta iruditzen zaie Euskaraldiak hitz egitera ausartzen ez den jendea lekua egin diola.

Euskaraldian, baina baita euskararen aldeko bestelako jardunetan ere, beren ekarpena antolatzen diren ekimen edo ekitaldi ezberdinetan parte hartzera mugatzen dela kontatzen dute gazteek. Entzule edo ikusle bezala parte hartzen dute ekimenetan, behin ere ez antolatzaile bezala. Aitzitik, ez dute ikusten euren burua herri mailan sortutako euskara taldeetan parte hartzen. Ez zaie erakargarria egiten euskararen aldeko borroka. Beren ustez, gaur egun gazte mailan eraginkorragoa da euskara taldeak sortzea baino euskaraz arituko diren gazte espazioak eta guneak sortzea. Euskara, ardatza

14 Unibertsitatearen eremuan gertatutako mudak beste testuinguru batzuetan ere antzeman dira, esate baterako Galizian zein Katalunian. Horren berri izateko ikus Ramallo et al. (2019).

15 Batetik, «ahobiziaz» zeuden. Hauek, euskaraz zekien orori euskaraz egin behar izan zioten; bestetik, «belarriprest» deitutakoak. Rol honetan kokatu ziren pertsonak ulermena behintzat bermatuta izan behar zuten eta ez zuten hartu euskara hutsez hitz egiteko konpromisorik. Kasu honetan euskararekiko prestutasuna erakustea zen helburua.

16 Euskaraldiaren bigarren edizioa 2020ko azaroaren 20tik abenduaren 4ra egin da. Partehartze handia izan bada ere, nabarmendu behar da COVID-19ak ekimenean izandako eragina.

izan beharrean, zehar-lerroa izatea planteatzen dute. Bestela esanda, gazte kultura(k)¹⁷ hizkuntzaren eroale izatea; eta aldi berean, hizkuntza, gazte kulturarena.

Atal honetan hizkuntza berreskurapenean eragina daukaten eta gazte errealitateari dagozkion faktoreak ezagutu ditugu. Zornotzarren kasuan, euskararen sustatzaile nagusi bezala gertuko komunitatea agertzen da, eta apaltzaile bezala, erakundeekiko distantzia. Hurrengo puntuan, euskararen biziberritze prozesuan erdigunean jarri den hiztun natiboaren ereduari helduko diogu, eta batez ere, honek gaurko gazteengan eragindako ondorio ideologikoei.

5. ZAHARRAK BERRI: HIZTUN NATIBOAK ERDIGUNEAN

Aipatu dugu gazteak euskara jakin bai baina erabili ezaren bidegurutzean harrapatuta daudela. Duela hamarkada zenbait Sharry Kasmirrek deskribatutako subjektuak –«the radical Basque youth»-ek– ez bezala, badirudi gaur egun hizkuntza ez dela gazte identitatearen ardatzetako bat. Identitatearen afera, erabat ahul agertzen da momentu honetan (Esteban, 2015). Deszentramendu hori, ihes egiteko modu bat izan daiteke edota iraupenerako estrategia bat. Edonola ere, subjektu berri baten agerpena, ala subjektua ulertzeko modu berri bat, adierazten duela baieztatzen du Mari Luz Estebanek: «(un) sujeto que habría dejado de ser único para pasar a ser múltiple y descentrado» (Esteban, 2015, 79. or.), edo aurrerago eta Rosi Braidottiren hitzak erabiliz esaten duen moduan: «un sujeto [...] que puede tener una identidad pero que no la necesita» (Braidotti, 2008 apud Esteban, 2015, 79. or.). Zornotzan ikusi dugunagatik, gazteek ez dute hizkuntza beren identitatearen ardatz gisa kokatzen. Gehiago da komunikaziorako bide bat. Eta orduan, lehenesten dena erraztasuna eta abilezia dira. Asierrek horrela deskribatzen du egoera:

Berba eiterako orduen dau jendea dekona soltura gehiau ba etxean ein dauelako gehiau, azkenean euskeraz dakizu ze eskolan euskeraz ibili zara, baia zuk etxean ezpozu euki ohiturea euskeraz eiteko ba azkenean ez dekozu ohiture hori eta ez dozu eukingo abilitade bardine euskeraz eiteko... erdaldun betek ez deu eukingo abilitade hori euskaldun betek dekon moduen, ez? eztau ein etxean eta azkenean... (Asier).

Erraztasunaz hitz egiten dute, euskara erabiltzeko kondizioa balitz bezala. Noski, hori, euskara etxetik jaso duten gazteek beteko lukete. Izan ere, familian edo gertuko komunitatearen transmisio bidez jaso bada lortuko da nagusiki euskaraz hitz egiteko ohitura barneratzea. Beraz, trebetasuna naturaltasunaren zutabe nagusi bezala agertzen da. Horrekin batera, euskalkia. Biak ala biak, «benetako» euskaltasunaren marka dira gazteentzat.

17 Gazteek gazte kultura sortzeko eta elikatzeko garatzen dituzten praktiken inguruan «Gu gazteok» izeneko ikerketa-txostena (Euskararen Aholku Batzordea, 2016) aipatu nahi dugu, euskal gazteek euskararekiko duten harremana, gazte izate horretatik aztertzeko saiakera bat baita.

Gazteek diotenez, hainbatetan euskalki propiorik ez izatea identitate hutsune bezala hauteman daiteke. Hona hemen, herriko hiru gaztek, Leirek, Nahiak eta Enekok izandako solasaldia:

(Leire): Zornotza hasteko nik uste dot dala herri kurioso bat aztertzeo euskaldunon artean be erabiltzen dogun euskara edo euskalkie. Zornotzan existitzen dire hainbat euskalki, Zornotza bidegurutze bat danez, edo zanez oin ja ez, ba jende askok egiten dau berba Arratieraz, jende askok egiten dau Durangon esaten dan moduen, apur bat nahastute dau. Orduen, ez dakit dauen Zornotzako euskara bat. Jende batek esaten dau baietz baina ikusten dabe euren dala, baina... nik adibidez segun eta nogaz nauen diferente eiten dot.

(Nahia): dekoguz influentzia handiek.

(Leire): hori hasteko nik uste dot badala datu inportante bat. O sea ez dekogule...

(Eneko): identidaderik.

Hiztun natiboak jarraitzen du eredu izaten. Benetako euskalduna, euskara etxean jaso eta ostean kalean modu natural eta trebe batean erabiltzen duena da. Hori betetzen ez duten gazteak konplexuz beteta agertzen dira. Adibidez, euskaraz hitz egiteko erraztasunik eduki ez eta «lotsatuta» sentitu direla kontatzen dute familia erdaldunetako gazteek (euskaldunek), edota euskara batuan hitz egiteagatik «irrigarri» sentitzen diren testigantzak ere jaso ditugu. Ez dute familia euskaldunetako gazteek daukaten zilegitasun bera sentitzen. Honen inguruan Jonek horrela zioen:

[...] nik uste dot beti eukin dabiela garrantzia familian euskaraz eiten zabienak edo beti eukin dabie euren... beti joan diez besteak baino aurretik. [...] Orduan nik bai ikusten dot euskeraz eitea dala super ona baina erderaz eiten badozu es que zara «ai erderaz berba eiten» (Jone).

Natibo direnak aurretik eta besteak ezberdin. Horrela sentitzen dira etxean euskara jaso ez duten gazteak. Hori horrela, hiztun legitimoaren irudi tradizionalak (familia euskaldunetik datorrena eta euskalkia daukana) gazte identitate berriak atxikitzeo dituen mugak azaleratzen dira. Kontuan izan behar dugu azken hamarkadetan euskararen ezagutzak izan duen hazkundera medio, belaunaldi berrietan gehiengo dela etxe giro ez euskaldun batetan hezi dena. Gauzak horrela, hiztun berrien ereduarekin identifikatzen diren gazteak aipatzen ditugunean, gehiengoari buruz ari gara. Esaten ari garena ez da huskeria, batez ere, euskarari etorkizun oparo bat desio bazaio.

6. ONDORIOAK: EUSKARAREN BERRESKURAPENAREN ARGILUNAK

Kaleak husten ari zirenean abiatu zuen euskarak biziberritze aro berri bat, erakundetze (edo instituzionalizazio) eta euskalgintza garaikidearen eskutik. Prozesu honek, zalantzarik gabe, emaitza positiboak eman ditu, batez ere hiztun kopuruei dagokienez, baina hainbat argi-ilun ere utzi ditu agerian. Esate baterako, neurri batean kaleko bizitzaren gainbeherak eta hizkuntzaren politiken nagusitasunak *punk* zein *Do It Yourself*

mugimenduetan loratu zen euskal gazte kultura apaltzen lagundu zuten, indar handiko hizkuntz zein kultur dinamizatzailleak apalduz.

Honekin lotuta, artikuluan zehar euskararen berreskurapen prozesuak gainditu ez di-tuen mugak identifikatu ditugu. Bereziki, ideologikoak. Gazte belaunaldian jarri dugu arreta, hauek, etorkizuna ez ezik, euskaren orainaldia ere badirelako. Ikusi dugunagatik, eredu zaharrak eta diskurtso berriak nahasten dira berengan. Esaterako, hizkuntzaren afera identitatearen gaitik deslotzen duten artean, profil bat eta bakarra azaltzen da hiztun legitimo bezala: euskara etxetik jaso duena. Hala bada, hizkuntzaren auzia nortasunaren gaitik atera behar dela azaltzen dute baina aldi berean benetakotasunari buruz hitz egiten dute. Eredu zaharraren eta diskurtso berrien arteko uztarketa horrek kontraesankorra dirudien arren, gaur gaurkoz gazteek ez dute talka bezala bizi.

Horrekin batera, Zornotzako gazteen hizkuntz ideologiak, euskararen normalizazio prozesuan egokitu zaien rolari erantzuten diola uste dugu. Alde batetik, euskalduntze prozesuaren erdigunean hiztun natiboa egon da. Bere partehartzea ezinbestekotzat jo eta eredutzat jarri izan da historikoki. Bada, horrekin sintonian, gaur eguneko gazteentzat benetako euskaldunak euskaraz modu «naturalean» hitz egiten dutenak, hots, familia euskaldunetakoak dira. Beste aldetik, erakundeetatik nahiz mugimendu sozialetatik hizkuntzaren berreskurapenerako garatutako estrategia zein plangintza anitzetan, gazteak subjektu hartzaile izan dira; euskaldundu beharrekoak. Ez dira subjektu eragile izan. Hainbat hamarkada geroago ikusi dezakegunez, gazte horiek bete dute ezarritako mandatua: euskaradun dira. Hortik aurrera, ordea, ez dute euskalgintzan bestelako inplikaziorik sentitzen. Finean, azpiegitura sozial zein politikoek, ezagutza zabaltzearen ardura hezkuntza sistemaren esku utzi dute, eta transmisioarena aldiz, familiengan. Orain ikusten ari gara, gazteak euskarari buruz hausnartzerakoan, gidalero berberak errepikatzen dituztela.

Datozen belaunaldiak euskara ulertu eta hitz egiteko gaitasunean trebatuko dira murgiltze ereduaren bitartez, baina horrekin bakarrik ez da nahikoa hiztun aniztasuna zabaltzeko. Horretarako, behar-beharrezkoa da euskararen gaineko hizkuntz ideologia(k) berrikustea eta hiztun natiboaren eredu zabalagoak diren beste eredu gaurkotuagoengatik ordezkatzeta. Eginkizun horretan harreman informalak, aisialdiak eta kulturak (batez ere gazteekin lotutako kultura espresioak –musika edota ikus-entzunezkoak esaterako–) paper garrantzitsua dutela uste dugu.

Ikusi dugu familiaren transmisioa erabakigarritzat jotzen dela euskararen biziberri-tzean. Baina gurekin bildutako gazteak dira familia tradizionalaren transmisio ahalmenaren eragin mugatuaren frogagarri duen adibide argiena. Izan ere, gazte hauek etxe giro erdaldunetan hezitako euskaldunak izan dira kasu askotan. Horrek bestelako familia eredu batzuetan pentsatzera eramaten gaitu, eta hor, batez ere lagunartea, aisialdia eta harreman informalak agertu dira ikerketa honetan indarrez: unibertsitate garaiko lagunak, kuadrillakoak, lokalekoak, jarduera ezberdinei lotutakoak, etab. Badirudi bermea familia dela; baina batez ere berek aukeratutako familia. Hau da, lagunartea eta adinkideen arteko guneak. Horrela proposatzen zuen Nahiak, Zornotzako gazte batek:

Gusteko jaten azpimarratzea zergatik ez dan Zornotzan euskeraz eiten gazteen artean edo umeen artean: ez dabelako aisialdiegaz lotzen. Eta hori dekot ziurtatute; ez dabe lotzen aisialdiegaz euskera. Hiru urtetan saskibaloiko entrenatzaile egon nintzenien eskola publikoan, [...] nigaz egoten ziren ume danak eiten zaurien nigaz euskeraz derriortute moduen. Gero denboraldie aurrera joan ahala, gustora; gero ikusten zabielako hor aukera ba lotzeko aisialdie eta euskera, ordura arte ez zabiena lotu (Nahia).

Lagunartean euskara sustatzeak eragin bikoitza izango luke: Ramallore (2020) eskutik hasieran aipatu dugun hizkuntza erabilera estimulatzen duten elementuak sortzea, baina aldi berean, naturalizazio prozesuekin lotutako diskurtsoak indargabetzea, beste gauzen artean lagunarteko giro euskaldun batek, hizkuntza eta etxearen arteko lotura eztabaiaezina dudan jartzen duelako. Hamarkada batzuk lehenago euskarak kalean sentitu zuen agentzia dakar lagunartekoak, Kortatu musika taldeak zioen moduan:

«A sentir otra vez
el calor en las calles»

7. ERREFERENTZIAK

- Altuna, J. & Hernández, J. M. (2019). Retos metodológicos en el estudio de las prácticas lingüísticas de jóvenes y adolescentes. In F. Ramallo, E. Amorrortu & M. Puigdevall (arg.), *Neohablantes de lenguas minorizadas en el Estado español* (65.-88. or.). Iberoamericana Vervuet.
- Amorrortu, E., Ortega, A. & Goirigolzarri, J. (2017). Euskararen hiztun aktibo bihurtzeko gakoak. *BAT Soziolinguística Aldizkaria*, 104, 11-49.
- Apodaka, E. & Morales, J. (2021). La gobernanza lingüística en la Comunidad Autónoma Vasca: racionalidad neoliberal y demandas comunitarias. *Athenea Digital: revista de pensamiento e investigación social*, 21(1). <https://doi.org/10.5565/rev/athenea.2667>
- Armstrong, T. C. (2014). Naturalism and ideological work: how is family language policy renegotiated as both parents and children learn a threatened minority language? *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism*, 17(5), 570-585. <https://doi.org/10.1080/13670050.2013.860074>
- Artetxe Sarasola, M. (2018). Hiztun berriak eta bertso-mundua. Legitimatuta a(ha)la auzitan jarri? *BAT Soziolinguística Aldizkaria*, 109, 45-72.
- Artetxe Sarasola, M. (2020). *Ipar Euskal Herriko bertso-eskoletako gazteen hizkuntza ibilbideak. Gazte identitateak, hizkuntza mudantzak eta legitimazio prozesuak* [Doktore-tesia, UPV/EHU]. ADDI. <https://addi.ehu.es/handle/10810/45422>
- Bucholtz, M. (2003). Sociolinguistic nostalgia and the authentication of identity. *Journal of Sociolinguistics*, 7(3), 398-416. <https://doi.org/10.1111/1467-9481.00232>
- Corcuera, N., Bilbao, M. & Longo, O. (2013). *Gazteen lonjak eta lokalak EAEn*. Eusko Jaurlaritzaren Argitalpen Zerbitzu Nagusia.

- De Martino, E. (1999). *La tierra del remordimiento*. Edicions Bellaterra.
- Del Amo, I. A. (2016). ¿Es que siempre hay que decir algo y decirlo bien? Conservadurismo y experimentación en la contracultura vasca. *IS Working Papers*, 3. seriea, 42, 1-30.
- Del Amo, I. A. (2017-2018). Hainbeste ahalegindu behar naiz euskalduna izateko? Euskal(dun)tasuna(k) aztertzen. *Anuario de Eusko-Folklore: etnografía y paletnografía*, 52, 71-95.
- Esteban, M. L. (2015). La reformulación de la política, el activismo y la etnografía. Esbozo de una antropología somática y vulnerable. *Ankulegi*, 19, 75-93.
- Euskal Kulturaren Batzarra. (1992). Gazteen mundua euskalduntzeko egitasmoa. *BAT Soziolinguistika Aldizkaria*, 7-8, 159-175.
- Euskararen Aholku Batzordea. (2016). *Gu gazteok*. Eusko Jaurlaritza.
- Eusko Jaurlaritza. (1995). *Euskara, atzo eta gaur. Pasado y presente de la lengua vasca*. Eusko Jaurlaritza.
- Eusko Jaurlaritza, Nafarroako Gobernua & Euskararen Erakunde Publikoa. (2016). VI. *Inkesta Soziolinguistikoa. Euskararen eremu osoa*. https://www.irekia.euskadi.eus/uploads/attachments/9954/VI_INK_SOZLG-EH_eus.pdf?1499236557
- EUSTAT. (2016). *Euskal AEko 2 urteko eta gehiagoko biztanleen ehunekoa, lurralde-eremuaren eta euskara-maila orokorraren arabera*. https://eu.eustat.eus/bankupx/pxweb/eu/DB/-/PX_010152_cepv3_ne06.px
- EUSTAT. (2020a). *Adierazle demografikoak. Biztanleen udal-eroldaren estatistika. Biztanleria-proiektzioa*. <https://eu.eustat.eus/indic/indicadoresgraficosvis-tapir.aspx?idgraf=522>
- EUSTAT (2020b). *Euskal AEko biztanleria ehunekoa, lurralde-eremuaren eta jaiolekua- ren arabera*. https://eu.eustat.eus/bankupx/pxweb/eu/DB/-/PX_010154_cepv1_ep08.px?idioma=e
- Feixa, C. (1999). *De jóvenes, bandas y tribus. Antropología de la juventud*. Ariel.
- Galdos Urrutia, R. (1985). El declinar de la inmigración y el crecimiento de la migración interior en el País Vasco: 1971-1981. *Lurralde*, 8, 183-188.
- Feixa, C. (2005). La habitación de los adolescentes. *Papeles del CEIC*, 16. <http://www.ehu.es/CEIC/papeles/16.pdf>
- García Barbancho, A. (1975). *Las migraciones interiores españolas en 1961-1970*. Universidad de Michigan: Instituto de Estudios Económicos.
- Goirigolzarri, J., Amorrortu, E. & Ortega, A. (2019). Activación lingüística de jóvenes neohablantes de euskera en la universidad. In F. Ramallo, E. Amorrortu & M. Puigdevall (arg.), *Neohablantes de lenguas minorizadas en el Estado español* (23.-45. or.). Iberoamericana Vervuet.
- Goughlan, E. (2021). Accommodation or rejection? Teenagers' experiences of tensions between traditional and new speakers of Irish. *Journal of Sociolinguistic* 25(1), 1-18. <https://doi.org/10.1111/josl.12448>
- Hernández, J. M. (2010). Baina gu ere gazteak izan ginen! Gazte euskalduna izatearen esanahia atzo eta gaur. *Euskera*, 55(2), 579-607.
- Hernández, J. M. & Altuna, J. (2017). Gazteak euskararen jolastokian. In J. Goirigolzarri, X. Landabidea & I. Manterola (koord.), *Euskararen biziberritzea. Marko, diskurtso eta praktika berriak birpentsatzen* (53.-70. or.). UEU.

- Hernández, J. M. & Altuna, J. (2020). *Euskara kirolkide. Lanketa teoriko-kontzeptuala* [Argitaratu gabeko eskuidatzia].
- Hernández, J. M., Martínez de, I. & Olaso, O. (2006). Theoretical, social and political discourses on the Basque language. In M. J. Azumendi & I. Martínez de Luna (arg.), *The case of the Basque: Past, present and future* (103.-116. or.). Soziolinguistika Klusterra.
- Järlehed, J. (2008). *Euskaraz. Lengua e identidad en los textos multimodales de promoción del euskara. 1970-2001*. Acta Universitatis Gothoburgensis.
- Kasmir, S. (1999). From the margins: Punk rock and the repositioning of ethnicity and gender in Basque identity. In W. A. Douglass, C. Urza, L. White & J. Zulaika (arg.), *Basque cultural studies* (178.-204. or.). Basque Studies Program, University of Reno.
- Kulturaren Euskal Behatokia. (2012). *Gazteen kultura kontsumoa*. Eusko Jaurlaritz. Kultura Saila. https://www.kultura.ejgv.euskadi.eus/contenidos/informacion/keb_argit_gazt_kultur_kontsumo/eu_def/adjuntos/gazteen_kultura_kontsumoa_2012.pdf
- Lantto, H. (2015). *Code-switching in greater Bilbao. A bilingual variety of colloquial Basque*. University of Helsinki.
- Lantto, H. (2019). Convertirse en hablante activo del euskera durante la Semana Grande de Bilbao. In F. Ramallo, E. Amorrortu & M. Puigdevall (arg.), *Neohablantes de lenguas minorizadas en el Estado español* (47.-63. or.). Iberoamericana Vervuert.
- Legorburu Larrea, O. (2020). *Euskalgintzaren bilakaera historikoa: topo egin al du noizbait feminismoarekin?* [Argitaratu gabeko sakontze egitasmoa, HIZNET 2019-2020].
- Letamendia, A. (2015). *La forma social de la protesta en Euskal Herria 1980-2013* [Doktore-tesia, UPV/EHU]. ADDI. <https://addi.ehu.es/handle/10810/16210>.
- Moralejo, R. & Ramallo, F. (2019). La condiciones del (pre)neofalantismo y el proceso de conversión lingüística en Galicia. In F. Ramallo, E. Amorrortu & M. Puigdevall (arg.), *Neohablantes de lenguas minorizadas en el Estado español* (165.-183. or.). Iberoamericana Vervuert.
- Muñagorri, L. (2020ko azaroak 22). Euskara, bideo jokoz kanpo. *Berria*. <https://www.berria.eus/paperekoa/2663/014/001/2020-11-22/euskara-bideo-jokoz-kanpo.htm>.
- O'Rourke, B. & Pujolar, J. (arg.). (2019). *From new speaker to speaker: Outcomes, reflections and policy recommendations from COST Action IS1306 on new speakers in a multilingual Europe: Opportunities and challenges*. IAITH: Welsh Centre for Language Planning. https://www.nspk.org.uk/images/iaith_digital.pdf
- Ortega, A., Amorrortu, E., Goirigolzarri, J. & Urla, J. (2016). *Los nuevos hablantes de euskera: experiencias, actitudes e identidades*. Deustuko Unibertsitatea.
- Ortega, A., Amorrortu, E., Goirigolzarri, J., Urla, J. & Uranga, B. (2013). Hiztun berrien hizkuntza identitatea: nolako euskalduna naiz? *BAT Soziolinguistika Aldizkaria*, 87-88, 151-170.
- Ortega, A., Amorrortu, E., Goirigolzarri, J., Urla, J. & Uranga, B. (2014). Nuevos hablantes de euskara: identidad y legitimidad. *Digithum*, 16, 86-97.

- Ortega, A., Urla, J., Amorrortu, E., Goirigolzarri, J. & Uranga, B. (2015). Linguistic identity among new speakers of Basque. *International Journal of the Sociology of Language*, 231, 85-105. <https://doi.org/10.1515/ijsl-2014-0033>
- Ramallo, F. (2020). Neofalantismo y el sujeto neohablante. In L. Martín Rojo & J. Pujolar Cos (arg.), *Claves para entender el multilingüismo contemporáneo* (229.-265. or.). Editorial UOC; Universidad de Zaragoza.
- Ramallo, F., Amorrortu, E. & Puigdevall, M. (arg.). (2019). *Neohablantes de lenguas minorizadas en el Estado español*. Iberoamericana Vervuert.
- Sarasua, A. (2006). Euskararen eta euskarazko irakaskuntza Zuberoan, Nafarroa Beheran eta Lapurdin. *BAT Soziolinguistika Aldizkaria*, 59, 89-96.
- Soziolinguistika Klusterra. (2017). *Hizkuntzen erabileraren VII. Kale-neurketa*. https://soziolinguistika.eus/files/hekn2016-_eu_1.pdf
- Soziolinguistika Klusterra. (2020) *Amorebieta-Etxanoko Hizkuntza-Erabileraren Kale-neurketa, 2019. Emaitzen Txostena*. <https://www.amorebieta-etxano.eus/eu/zerbitzuak/euskara/euskara-zerbitzua/erabileraren-neurketak>
- Topalabea. (2020). Berrindartu eta jauzi. *Topaberri*, 67, 1-20.
- Urla, J. (1988). Ethnic protest and social planning: A look at Basque language revival. *Cultural Anthropology*, 3(4), 379-394.
- Urla, J. (1999). Basque language revival and the popular music. In W. A. Douglass, C. Urza, L. White & J. Zulaika (arg.), *Basque cultural studies* (44.-62. or.). Basque Studies Program, University of Reno.
- Urla, J., Amorrortu, E., Ortega, A. & Goirigolzarri, J. (2017). Basque standardization and the new speaker: Political praxis and the shifting dynamics of authority and value. In P. Lane, J. Costa & H. De Korne (arg.), *Standardizing Minority Languages* (24.-46. or.). Routledge.
- Vila, F. X., Ubalde, J., Bretxa, V., Comajoan-Colomé, L. (2020). Changes in language use with peers during adolescence: a longitudinal study in Catalonia. *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism*, 23(9), 1158-1173. <https://doi.org/10.1080/13670050.2018.1436517>
- Woolard, K. A. (2016). *Singular and plural*. Oxford University Press.
- Woolard, K. A. & Schieffelin, B. B. (1994). Language ideology. *Annual Review of Anthropology*, 23, 55-82. <https://doi.org/10.1146/annurev.an.23.100194.000415>